

RAFAEL ALEMANY FERRER / FRANCISCO CHICO RICO (EDS.)

LITERATURES IBÈRIQUES MÉDIEVALES COMPARADES

LITERATURAS IBÉRICAS MÉDIEVALES COMPARADAS

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

SELGYC

Alacant, 2012

© Universitat d'Alacant / Sociedad Española de Literatura General y Comparada, 2012

© Dels textos, els autors

Fotocomposició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV)

ISBN: 978-84-608-1238-8

D.L.: A-68-2012

Imprés per Quinta Impresión, S. L.

ÍNDIX

PRÒLEG	11
TOMÁS ALBALADEJO, Literatura comparada y clases de discursos. El análisis interdiscursivo: textos literarios y forales de Castilla y de Portugal.....	15
RAFAEL ALEMANY FERRER, <i>Rex est hoc tempore nummus</i> : un motiu goliardesc reciclat per l'Arcipreste de Hita i per Anselm Turmeda.....	39
BEGOÑA ALONSO MONEDERO, Intersecciones del sentido figurado en el contexto de la predicación medieval: entre el tópic y el <i>exemplum</i> (de nuevo acerca del unicornio).....	53
DANIEL ARANJO, Inês de Castro (?-1355) au Portugal et en Espagne	65
CARME ARRONIS LLOPIS, Anàlisi de les vides de Maria de Miquel Peres i de Francisco de Trasmiera: repercussió de l'obra de Miquel Peres en la literatura castellana	79
CARLES BASTONS I VIVANCO, Mirada comparatista al didactismo de la literatura medieval hispánica.....	93
VICENÇ BELTRAN, Edat mitjana, ideologia i literatura	103
HÈCTOR CÀMARA I SEMPÈRE, La <i>Legenda aurea</i> com a font del <i>Misteri d'Elx</i> : una anàlisi comparativa	133
M ^a ÀNGELES CIPRÉS PALACÍN, La versión aragonesa del <i>Libro de Marco Polo</i> (siglo XIV): en la frontera del ámbito galorrománico e iberorrománico.....	147
ANTONIO CONTRERAS MARTÍN, «Hic iacet»: de sepulturas en <i>A Demanda do Santo Graal</i> gallegoportuguesa y en la <i>Demanda del Santo Grial</i> castellana.....	161

ISABEL DE BARROS DIAS, Falar de Terceiros: os Reinos de Navarra e Aragão vistos por crônicas de Castela e Portugal (sécs. XIII-XIV)	175
CÉSAR DOMÍNGUEZ, Las literaturas hispanomedievales en las antologías de literatura mundial: ¿canon nacional o mundial?	189
LETICIA EIRÍN GARCÍA, A cantiga de amor galego-portuguesa no contexto lírico da Europa occidental medieval	203
SANDRA ESPAÑA TORRES, El motivo del cordón en la lírica cancioneril	213
ANNA FRANCÉS MIRA, Estudi introductori a la traducció castellana del <i>Tirant lo Blanc</i>	225
CARLOS GARCÍA GUAL, Apuntes sobre la muerte de Alejandro Magno en algunos textos hispánicos del Medioevo	237
MARINELA GARCIA SEMPERE, Algunes notes sobre la difusió de les vides de sants a la Península Ibèrica en els primers temps de la impremta	247
LENKE KOVÁCS, La <i>Representació de la Mort</i> (Ms. 1139, Biblioteca de Catalunya): continuïtat i innovació d'un gènere didacticoreligiós	257
MAGDALENA LLORCA SERRANO, Els episodis secundaris del <i>Tirant lo Blanc</i> i del <i>Quijote</i> : una aproximació comparativa	271
MARTA MARFANY SIMÓ, El lai en català de la <i>Triste deleytación</i>	281
LLÚCIA MARTÍN PASCUAL, Literatura sapiencial en català i castellà: el cas de la <i>Doctrina d'en Pacs</i>	293
TOMÁS MARTÍNEZ ROMERO, De la <i>Vida de sant Vicent</i> , de Miquel Pêreç, a la <i>Vida castellana</i>	303
LUIS MARTÍNEZ-FALERO, La muerte en el imaginario literario de las literaturas peninsulares medievales	313
RUTH MIGUEL FRANCO, Las traducciones peninsulares de la <i>Epistola de cura rei familiaris</i> del Pseudo Bernardo	329
XULIO PARDO DE NEYRA, Amor y deseo masculino en las primeras manifestaciones líricas peninsulares. Análisis comparativo y propuesta didáctica	341

JOAN M. PERUJO MELGAR, Anàlisi comparativa de dues traduccions hispàniques (catalana i castellana) de la <i>Historia destructionis Troiae</i> de Guido delle Colonne	353
SARA RODRIGUES DE SOUSA, Alabanzas cancioneriles al espejo.....	367
HELENA ROVIRA CERDÀ, Les intervencions de Canals en el primer llibre de Valeri Màxim	379
GLÒRIA SABATÉ I MARÍN & LOURDES SORIANO ROBLES, Sobre la traducció i recepció de la ciència dels estels a la Península Ibèrica (ss. XIII-XV)	397
JOAN IGNASI SORIANO ASENSIO, L'amor cortés en el <i>Tirant lo Blanc</i> i en l' <i>Amadís de Gaula</i> : aproximació comparativa.....	409
JOAQUIM VENTURA RUIZ, Sátiras antiepiscopales en las líricas provenzal y gallego-portuguesa: Guillem de Berguedà, Dalfin d'Alvernha, Peire Cardenal, Bertran d'Alamanon, Airas Nunez, Estevan da Guarda	419

ANÀLISI DE LES VIDES DE MARIA DE MIQUEL PERES I DE FRANCISCO DE TRASMIERA: REPERCUSSIÓ DE L'OBRA DE MIQUEL PERES EN LA LITERATURA CASTELLANA*

Carme ARRONIS LLOPIS
Universitat d'Alacant
arronis@ua.es

RESUMEN: En el presente trabajo contrastaré la obra *La vida de la verge Maria* (Valencia, 1494, Nicolau Spindeler) de Miquel Peres y *La vida y excelencias de la sacratíssima virgen María nuestra señora* (Valladolid, 1546, En casa de Francisco Fernández de Córdoba) de Francisco de Trasmiera. Ambas obras se enmarcan en el género de las *vitae Mariae* y, pese a obedecer a gustos estéticos distintos, podemos observar cómo la obra castellana presenta paralelismos estructurales y similitudes temáticas importantes con la valenciana que evidencian una relación de dependencia. A partir del análisis contrastivo quedará manifiesto el grado de filiación que se establece entre ambas y que revela, por tanto, la notable difusión de la obra de Miquel Peres en la tradición castellana.

Palabras clave: *vitae Mariae*, literatura mariana, Miquel Peres, literatura religiosa catalana.

ABSTRACT: This essay compares *La vida de la verge Maria* (Valencia, 1494, Nicolau Spindeler) by Miquel Peres to *La vida y excelencias de la sacratíssima virgen María nuestra señora* (Valladolid, 1546, En casa de Francisco Fernández de Córdoba) by Francisco de Trasmiera. Both compositions belong to the *vitae Mariae* genre and although they obey to different aesthetic tastes, it is possible to observe important structural parallelisms and thematic similarities that strongly indicate a relation of dependency between them. From comparative analysis, we will show the degree of affiliation established between the two compositions and we'll therefore reveal the significant dissemination and impact of the work by Miquel Peres in the Castilian tradition.

Key words: *vitae Mariae*, maryologic literature, Miquel Peres, catalan religious literature.

* Treball realitzat en el marc del projecte d'investigació "Edición crítica digital de textos hagiográficos de la literatura catalana de los siglos xv y xvi" (FFI2009-11594/FILO)

1. INTRODUCCIÓ

Les vides de Maria són narracions devocionals molt populars en la baixa edat mitjana i en els primers segles de l'edat moderna, i les diferents tradicions literàries romàniques en són testimoni. Les *vitae Mariae*, adequant-se als gustos estètics de cada indret i cada època, representen escenes de la vida de la mare de Jesús basades principalment en passatges al·ludits en els evangelis o en els evangelis apòcrifs. Tanmateix, la multiplicitat de fonts en què es basa la tradició del gènere, i la repetició d'uns trets característics, fan gairebé impossible aïllar la influència d'una obra concreta sobre una altra.

Dins aquest corrent s'emmarquen *La vida de la verge Maria* (València, 1494, Nicolau Spindeler) de Miquel Peres i *La vida y excelencias de la sacratíssima virgen María nuestra señora* (Valladolid, 1546, En casa de Francisco Fernández de Córdoba) de Francisco de Trasmiera de què ara ens ocupem.

La vida de la sacratíssima verge Maria és l'obra més original de les conservades de l'autor valencià, ja que els altres treballs són traduccions i reelaboracions d'obres llatines de caire hagiogràfic i devocional.¹ L'obra destaca tant per les característiques formals (especialment per l'estil artitzat de la prosa) com per l'àmplia difusió que se'n seguí. Són nombroses les reedicions de què es té notícia al llarg dels segles següents, com també les traduccions que se'n feren en llengua castellana al segle XVI. Considerada, doncs, la difusió notable de l'obra valenciana, he tractat de buscar possibles influències del text de Peres en obres posteriors de la tradició castellana i, malgrat que totes les vides de Maria presenten algunes característiques comunes pròpies del gènere, he pogut establir paral·lelismes estructurals i similituds temàtiques importants amb l'obra de Francisco de Trasmiera que demostren una filiació entre ambdues.

2. LA VIDA DE LA SACRATÍSSIMA VERGE MARIA

Miquel Peres construeix *La vida de la sacratíssima verge Maria* a partir de 30 episodis de la vida de la Mare de Déu que basa principalment en la tradició dels evangelis apòcrifs, especialment en l'*Evangelí de Pseudomateu* (en què es desenvolupa el naixement i infantesa de Maria) i en els passatges evangèlics en què s'hi al·ludeix d'alguna manera la figura de la Verge (anunciació, visitació de santa Isabel, naixement de Jesús, epifania, fugida a Egipte, pèrdua i retrobament de Jesús en el temple, etc., fins a arribar a la passió, mort i crucifixió de Jesús, etc.). Molts dels episodis que Peres desenvolupa es troben inclosos en el cicle marià dels *Flos Sanctorum* medievals (Nativitat, Purificació, Assumpció),² i s'inclouen, fins i tot, en algunes *vitae Christi* d'autors contemporanis de Peres, com ara a la *Vita Christi* d'Isabel de Villena, en la tradició catalana, o en *Infantia Salvatoris* de Bernardo de Caravaca en la castellana.

1. Per a més informació sobre l'autor i l'obra, *vid.* Arronis 2007: 31-49.

2. *Vid.* Càmara 2010.

De l'anàlisi dels esdeveniments que relata es desprén una biografia versemblant i coherent de la Mare de Déu. No inclou, per exemple, episodis populars presents en els apòcrifs i en altres obres del gènere, de caràcter més heterodox i que han inspirat diverses manifestacions literàries, com ara l'episodi de la palmera que es doblega per fer-los ombra en la fugida cap a Egipte, o l'episodi de les parteres que assisteixen la Mare de Déu en la Nativitat, etc. Tanmateix, presenta alguns episodis poc habituals en obres d'aquest caire, com ara la presència i participació de Maria en el Sant Sopar.

A banda de recrear amb detall les escenes de la vida de Maria, tal i com és tradicional en el gènere, Peres acompanya la narració dels episodis amb argumentacions que habitualment relacionen la figura de la Verge amb personatges, esdeveniments o passatges del *Vell Testament*, és a dir, enriqueix la narració amb fragments d'exegesi bíblica. A més, hi inclou argumentacions escolàstiques que donen suport als dogmes tractats en determinats capítols, com ara la perpètua virginitat de Maria o la immaculada concepció. Sovint esmenta fonts d'autoritat, tant bíbliques com de doctors de l'Església, primerament en llatí i glossades tot seguit en català. Com a cloenda a cada capítol hi adreça una oració a la verge Maria relacionada amb els esdeveniments narrats, en la qual s'invoca la seua protecció, guia i guarda i, a continuació, relata un miracle en què Maria obra alguna gràcia sobre els fidels que li professen devoció o imploren el seu perdó, miracles que també presenten paral·lelismes temàtics amb el capítol que clouen.

Peres, llavors, no sembla seguir cap font directa concreta, sinó que construeix una obra cohesionada temàticament i estructuralment fonent diverses tradicions que palesen la devoció mariana al segle xv: el gènere de les *vitae Mariae*, els *planctus mariae*, les argumentacions escolàstiques, els mecanismes bíblics d'exegesi, i fins i tot, el gènere que potser era el més popular de tots: el dels miracles. A més, formalment la enriqueix amb una prosa artitzada, farcida de figures retòriques i d'imatges al·legòriques que sovintegen sobre la narració minuciosa de detalls característica de les vides de Maria.

L'obra de Peres va tenir una notable acceptació tant en el segle xv com en els següents, i tant en la tradició catalana com en la castellana. Segons es desprén de les informacions dels catàlegs bibliogràfics,³ després de l'edició príncep de 1494,⁴ va ser reeditada en 1495, entre 1506 i 1510, en 1516, en 1551 i en 1732, tot i que a hores d'ara només se'n conserven exemplars de les edicions de 1551 i 1732.⁵

3. *Vid.* Ribelles 1920: 479-489 i Palau 1961: 20-24.

4. L'únic testimoni conegut es conserva a la Biblioteca Històrica de València, sig. CF/5. Citem a partir de transcripcions d'aquest original.

5. A banda de l'edició príncep de 1494, es té notícia que es realitzaren les edicions següents: *Verge de la verge Maria* (Barcelona, 1495, Gelart Preus, Joan Luschner i Wendrell Rosenhajer); *Verge de la verge Maria* (València, entre 1506 i 1515, Diego de Gumiel); *Vida de la sacratíssima verge Maria, nostra senyora, historiada e corregida per lo reverent mestre Ferrer* (Barcelona, 1551, en casa de la viuda de Carles Amorós); *Verge de la sacratíssima verge Maria, en les heròiques virtuts, glorioses obres y miraculosos actes de la sua portentosa vida, escrita y recopilada per lo honorable Miquel Pérez, ciutadà de la noble, leal, y coronada ciutat de València. Quarta impressió augmentada amb les notes tocants a la història per un prebrey de la església de santa Maria la Major* (Barcelona, 1732, Pau Campins) (Palau 1961: 20).

Així mateix, es té notícia de diverses traduccions al castellà editades al llarg de la primera meitat del segle XVI, que parteixen de dues traduccions diferents. De les dues, la més antiga, *La vida y excelencias y miraglos de la sacratíssima virgen María nuestra señora* (Sevilla, 1517, Jacobo Cronberger),⁶ tradueix gairebé fil per randa el text valencià, mentre que l'altra, que rep el títol de *Vergel de nuestra Senyora, compuesto por Miguel Pérez, valenciano, traducido por el bachiller Juan de Molina* (Sevilla, 1542, Domenico de Robertis), malgrat que declara traduir l'obra de Peres, s'allunya considerablement del text. Es tracta en realitat d'una obra al·legòrica ben diversa, fins al punt que només algunes pinzellades puntuals del contingut d'alguns capítols recorren l'obra valenciana. Sembla, doncs, que cita l'obra de Peres més com a referència d'autoritat que perquè es tracte veritablement d'una traducció, i perquè potser fa servir l'obra com a base sobre la qual construir una al·legoria sobre un verger que compara amb la Mare de Déu.

Considerada, doncs, la difusió de l'obra a través de les reedicions i traduccions que se'n segueixen, no sobta pensar que el text de Peres poguera haver tingut alguna influència sobre d'altres manifestacions semblants posteriors tant en la tradició catalana com en la castellana. Hem tractat d'esbrinar si en cap obra posterior es pot aïllar una influència concreta de l'obra valenciana que excedisca les coincidències d'elements temàtics i metafòrics propis de la tradició del gènere, i que no evidencien, per tant, cap relació d'interdependència. Examinant, doncs, la nòmina bibliogràfica de vides de Maria presents en la literatura castellana posterior, hem localitzat un exemplar poc conegut del segle XVI amb un títol que recorda el de l'edició príncep de Miquel Peres.

3. LA VIDA Y EXCELENCIAS DE LA SACRATÍSSIMA VIRGEN MARIA NUESTRA SEÑORA

Sobre Francisco de Trasmiera no hem trobat cap informació addicional. Sembla que aquesta és l'única obra seua de què es té notícia. L'exemplar es conserva a la Biblioteca Nacional de Madrid;⁷ duu un segell en la contraportada que indica "In labore quies", "Librería de D. Luis de Usoz-1873". Sobre l'impressor, Francisco Fernández de Córdoba, sabem que desenvolupà una llarga tasca en l'ofici a la ciutat de Valladolid (1541-1570), i que de les seues premses eixiren desenes d'obres de diferent caire (literari, jurídic, devocional, etc.) (Marsá 2007).

Es tracta d'un exemplar enquadernat en pell, de mesura d'octau, de 320 pàgines. Donen referència de l'obra, entre altres, Alcocer (1926: 13) i Marsá (2007: 65-66).

Formalment es tracta d'una vida de Maria en vers, de cobles de 8 versos dodecasíl·labs amb rima consonant ABBAACCA, és a dir, l'esquema mètric conegut com a *coplas (u octavas) de arte mayor*, també conegudes com a *coplas de Juan de Mena*,

6. D'aquesta traducció hi ha una edició anterior, realitzada també a Sevilla l'any 1516; es conserva, però, en un testimoni incomplet a la Biblioteca Pública d'Évora. Aquesta traducció es reedita novament a Sevilla en 1525, per J. Varela; en 1526 a Toledo, per M. de Enguía, i en 1549, a Toledo també, per F. Ayala.

7. Únic exemplar conservat: signatura U/2896. Citem a partir de transcripcions de l'exemplar.

en record del seu creador. Aquest tipus de vers és propi de la poesia castellana de caràcter elevat, de temàtica intel·lectual, didàctica i moralitzadora en el denominat prerenaixement espanyol, i la conreenen autors com Francisco Imperial, Pedro López de Ayala o Íñigo López de Mendoza, marquès de Santillana. És l'estructura mètrica que trobarem al llarg de la narració de l'obra.

Tanmateix, i malgrat les diferències formals evidents, aprofundint en l'anàlisi del contingut s'observa com l'obra presenta paral·lelismes molt significatius amb la de Peres que indiquen una relació de dependència innegable envers l'obra valenciana, tot i que en cap lloc del text de Trasmiera es fa referència alguna a Peres o al seu text.

Prèviament al pròleg de l'autor, hi apareix una carta introductòria signada per "El príncipe,⁸ por mandado de su Alteza, Pedro de los Covos", en la qual es concedeix a l'autor els drets exclusius d'impressió de l'obra per un període de sis anys, després de jutjar l'obra d'"útil y provechosa" i considerant l'esforç de l'elaboració dut a terme per Trasmiera:

Por quanto vos, Francisco de Trasmiera, me hezistes relación que vos aveys hecho cierta obra en metro, llamada *La vida y excelencias de nuestra Señora*, [...] et visto en el nuestro consejo, [2r] acatando que la dicha obra es útil y provechosa, y por os hazer merçed, túvelo por bien. E por la presente os doy licencia et facultad para que vos o la persona que tuviere vuestro poder podays ymprimir y vender la dicha obra por tiempo de seys años [...].

En el pròleg de l'autor trobem la primera coincidència amb l'obra valenciana. Trasmiera hi justifica l'elaboració de la seua obra en vers, i exposa algunes pinzellades del contingut dels capítols que la conformen. Sobta, però, que les construccions lingüístiques i les metàfores que fa servir són calcades quasi literalment del pròleg que Peres adreça a na Monpalaua d'Escrivà, tot i que en ocasions amb sentit contraposat, a fi de comunicar els objectius estètics i temàtics de la seua obra. Vegem alguns exemples:

[...] con esperanza de tu precioso favor he buscado las hojas y flores de los verdes campos de la elegante poesía, y soy entrado en el más deleytoso vergel de la sagrada scriptura, donde he cogido de diversos libros el fructo d-esta provechosa obra, la qual es yntitulada *La vida de la sacratissima virgen María*. (3v)

E axí no he cerquat les fulles e flors dels verts camps de la elegant poesia, mas só entrat en lo delitós verger de la sagrada scriptura, on he collit de diversos llibres lo fruyt de aquesta profitosa obra, la qual és intitulado *La vida de la sacratissima verge Maria*. (1r)

[...] estimando ser justa y razonable cosa que, pues la vida de Cristo escirpta* en verso se halla, no fuera razón que la vida d-esta bendicta virgen, por ser madre suya, sin escrevir en verso quedase. Y así ella, que es lumbre del [4r] claro sol de justicia, a alumbrado la oscura noche de la ignorancia mia para en verso poder pintar en

8. Fa referència al príncep de Castella, el futur Felip II, regent del regne en absència del rei Carles I.

aqueste tan chico espacio alguna parte de sus gloriosos autos, comenzando desde su concepción. Verán cómo fue sin mácula del original peccado concebida, [...] (3v-4r)

[...] estimant ésser justa e rahonable cosa que, puix les vides de innumerables sanctes en vulgar prosa se troben scrites, que la glo[lv]riosa vida de aquesta alta reyna de paraýs, que és sancta sobre totes les sanctes, no deu ésser en la nostra valenciana lengua callada. E axí ella, que és lum verdadera y mare del clar sol de justícia, ha il·luminat la escura nit de la mia ignoràntia per a poder en aquest tan poch espay pintar alguna part dels seus gloriosos actes, [...] com fon sens la taqua del peccat original concebuda, [...] (1r)

Com es pot deduir dels calcs quasi literals de les oracions, la relació de dependència pel que fa al pròleg sembla innegable.

A continuació, hi trobem un salm sobre la concepció de la Mare de Déu de Jorge de Montemayor, i així ho declara Trasmiera: “Comienza un psalmo, aplicado a la concepción de nuestra Señora, es de Monte Mayor” (6v-9r).

Efectivament, es tracta de la primera part del poema de Jorge de Montemayor: «Fundamenta eius in montibus santis» inclòs entre «Las obras de devoción» de la «Segunda Parte» del *Cancionero* (Amberes, 1554) (Avalle-Arce 1996: 153-156), salm reeditat també en el *Segundo cancionero espiritual* (Amberes, 1558) (Avalle-Arce 1996: 804-807). Trasmiera hi inclou els primers 110 versos de la composició de Montemayor. Aquesta inclusió sobta perquè totes dues edicions de l'obra del portugués són posteriors a l'edició del text de Trasmiera, cosa que indica que aquest poguera conèixer Montemayor o tenir qualsevol tipus d'accés a la seua obra no impresa.

Després d'aquests versos, trobem la «Invocación a la sacratissima virgen María nuestra señora, en el comienzo de l'obra», títol idèntic al de la invocació valenciana, «Invocació a la sacratissima verge Maria en lo principi de la obra» (ff. 2r-2v).

Es tracta de 15 cobles en què trobem una *captatio benevolentiae* amb la qual, com Peres, l'autor demana la inspiració de la verge Maria perquè el guie en la composició de l'obra, justificant la narració com a resultat de l'exercici de la contemplació:

Mi entendimiento hazed levantar
con alas devotas de contemplación,
para que pueda con gran devoción
por vuestros autos de gloria volar. [...]

Malgrat la presència d'algunes imatges puntuals que recorden les emprades per Peres,

Con barca pequeña de flaca madera
de mi saber poco, y memoria dubtosa,
entrado en el mar de la vida preciosa
de vos, virgen sancta, bendita y entera,
al puerto y reposo de fin verdadera
que vos me pondreys yo no tengo dubtança [...] (12v)

[...] só entrat ab la fràgil barcha de mon entendre en la gran mar de vostra benaventurada vida, confiant que vós, tremuntana inmobile, omplint les veles de mon desig me guiareu fins al port de conclusió verdadera [...] (2v),

la «Invocación» de Trasmiera és força genuïna i dedica gran part de les cobles a referir muses i esdeveniments de l'antiguitat (i així esmenta César, Pompeu, Teseu, Curci, Muci, Troia, Elena, Castàlia, Ganipe, la Gorgona, Plutó, Apol·lo, Cupido, etc.), elements que posen de manifest la formació humanística de l'autor, tot i que els cita per donar més rellevància a la temàtica mariana:

Dexo las artes, las fuerças y mañas
que son halladas al tiempo de agóra,
comienço la vida de nuestra Señora
con grande desseo y devotas entrañas. [...]

En l'inici de la narració s'observen els paral·lelismes més significatius entre ambdós textos, tant pel que fa a l'estructura com pel que fa a la temàtica. La *Vida* de Trasmiera s'estructura en 27 capítols que segueixen la disposició de Peres, i manté, fins i tot, fidelitat en els títols:

Comienza la vida de la sacratíssima virgen María, y primeramente su puríssima y muy alta concepción [aiiii]

Comença la vida de la sacratíssima verge Maria ordenada per en Miquel Pereç, e primerament de la puríssima e immaculada concepció. (3r)

Como la gloriosa virgen María de edad de tres años fue a servir al Templo (30r)
Com la gloriosa verge Maria de edat de tres anys anà a servir lo temple. (12v)

Como nuestro señor Jesucristo tomó licencia de su bendicta madre para yr a la muerte y pasión dolorosa. (88v)

Com son fill, Déu Jesús, pres comiat de la sua mare beneyta per anar a la mort e passió dolorosa. (70v)

Per tant, dels 30 capítols en què Peres divideix l'obra, Trasmiera n'omet tres. Elimina així el capítol metafòric «Com la verge Maria és entesa per Martha y per Magdalena» (64v) en el qual Maria és comparada amb les dues germanes de Llätzer. No es tracta d'un capítol narratiu, sinó d'una reflexió per la qual es posa de relleu el tarannà contemplatiu i actiu de Maria, excel·lint així el caràcter devot de les altres dues santes dones. Omet també el capítol successiu, «Com la gloriosa verge María rebé lo preciós cors de son fill en la Sancta Cena y com combregava y confesava, y la oració que deya quant combregava» (66v-67r). Potser Trasmiera considerà aquest capítol poc ortodox, ja que Peres relata la participació de Maria en el Sant Sopar, i explica com rebé el sagrament de l'Eucaristia. A les fonts canòniques mai no s'ha inclòs o relatat la presència de Maria en aquesta celebració, i potser aquesta poguera ser la causa de l'omissió, tant d'aquest, com del tercer capítol que suprimeix: «Com

la gloriosa verge Maria confortava y consolava lo sanct ladre y los altres deixebles après la mort del seu benaventurat fill» (83v). En aquest breu capítol, després de la mort de Jesús crucificat, i abans del descendiment del cos de la creu, Maria consola el bon lladre Dimas i els deixebles recordant-los la promesa de la Salvació. Aquest episodi tampoc té tradició en els textos canònics sobre la Passió.

Una altra variació significativa de l'estructura és l'omissió dels relats miraculosos amb què Peres clou cada capítol. Potser Trasmiera volgué preservar el to contemplatiu de l'obra i considerarà que la narració dels miracles, alguns dels quals molt populars en la tradició medieval, podria desvirtuar el to devocional i meditatiu de la lectura biogràfica.

Tanmateix, a la fi de cada capítol manté la petita oració com a cloenda. Ara, però, l'oració es construeix en 10 versos octosíl·labs de rima abaab cdccd, és a dir, la cobla denominada *copla real* o *falsa décima*, a partir de les idees inicials contingudes en les oracions de Peres:

Antorcha resplandeciente
sacratíssima María,
tú que continuamente
alumbras toda la gente
y eres norte que nos guía.
Por la tu natividad
que nos libra de tormento,
yo suplico a tu bondad
que alumbres con caridad
el mi oscuro pensamiento. (30r)

O, sacratíssima verge Maria, antorcha luminosa il·luminant les escures tenebres del món miserable! Puix en la vostra sancta nativitat sou estada resplendent alba portant nova de la presta venguda del clar y etern dia, fill vostre, il·luminau, luminosa senyora, la mia escura pensa bandeant del meu ennegrit cor los tenebrosos vicis. [...] (11v-12r)

En l'acarament del contingut de les obres és on trobem els paral·lelismes més significatius i que posen més clarament de manifest la relació de dependència entre ambdues. Com succeeix amb l'esquema estructural de l'obra, el contingut de cada capítol també segueix força fidelment el text valencià. En realitat, ja des dels primers versos de l'obra podem comprovar que ens trobem davant d'una versificació del text marià de Peres:

Por cubrir el mundo qu'estava ocupado
del enemigo de humana natura,
a todos metía en la cárcel oscura
por ocasión del primero peccado.
El rey eterno, en la gloria asentado,
quiso baxarse del cielo en la tierra
por todos librar con lícita guerra
del cautiverio, perverso, malvado.

Poniendo en effecto su muy desseada
 venida, quitava gran pena y tormento,
 quiso escoger en su pensamiento,
 la virgen María por digna posada,
 dentro de aquesta, qu'es caxa cerrada,
 pudiese vestirse de carne passible
 porque la culpa mortal y terrible
 con esta venida se estava pagada. (12v-13r)

Per cobrar lo món, que l'enemich de natura humana se havia ocupat per ocasió de la primera culpa, volgué l'etern rey devallar del cel en la terra per delliurar y rembre a tots de tan inich cativeri. Y, volent dispondre la sua benaventurada venguda, eternament elegí dins los retrets de la sua pensa la humil verge Maria per real y digne posada, dins la qual se pogués vestir de nostra carn mortal y pacible. (3r)

Qualsevol fragment del text mostra la fidelitat amb què Trasmiera versifica fil per randa l'obra valenciana:

Aquesta señora que todo entendía
 pues la divina virtud alumbrava,
 y los lenguajes de aquellos hablava
 por gracia divina muy bien los sabía.
 Y luego de aquello que tanto cumplía
 la Virgen sagrada se los informó,
 aquestas palabras allí les habló
 las quales comiença y así les dezía:
 “Vosotros hermanos deveys de creer
 muy firmemente que el padre primero
 en el valle de Hebrón por entero
 muy gran penitencia quiso hazer,
 y lágrimas muchas queriendo verter
 con ellas su culpa muy bien a lavado
 y el advenimiento de Dios encarnado
 por el sospirava contino por ver. (60v-61r)

E axí, ella, gloriosa senyora, que per virtut divina los escurs lenguatges de aquells entenien y parlava, los informà de tot lo que saber volien dient semblants paraules: “Vosaltres, amats fills meus, deveu fermament creure que lo primer pare, Adam, après de haver en la fonda vall de Ebron feta gran penitència, y après de haver ab aygües de innumerables làgrimes la sua culpa lavada, lo adveniment de Jesús, fill meu, en carn humana ab ardent desig sospirava.” (39v)

[...] Y tanto le açotan con grandes porfias
 que de açotar los ministros cansaron,
 y d-esta manera en llagas tornaron
 el cuerpo de aquel verdadero Messias;
 y como le hizon así demasías,

aquel más hermoso que nunca nació
con muchas heridas muy feo tornó,
según el profeta lo dixo Isayas. (116r)

Y, tan gran temps l'açotaren, que los ministros de açotar-lo y los presidents de mirar-lo se cansaren, que aquell qui era lo més bell de tots los hòmens, era fet leig per multiplicades ferides, complint aquell parlar del profeta Ysaïes [...] (93v-94r)

Com es pot comprovar, ens trobem a totes llums davant d'una traducció versificada de l'obra de Peres. Per a tal fi, Trasmiera en ocasions puntuals afegeix o elimina alguns fragments. A grans trets, pel que fa a les omissions principals, solen respondre a citacions d'autoritat que Miquel Peres introdueix en el text en llatí i que habitualment després glossa. Trasmiera elimina totes les citacions llatines, en algunes ocasions deixa constància de la citació d'autoritat, a vegades fins i tot incloent-hi la glossa, i en d'altres, elimina la referència completament:

O hijo mio, según mis tristuras
yo soy la cibdad muy desconsolada
la qual *Ysaías la tiene apuntada*
según lo declaran sus escripturas.
¡Señor poderoso de las criaturas!
¡Mira que de angustia estoy rodeada,
dolor y congoxas me tienen cercada,
combate me dan dos mill amarguras!

O, fill meu, rey y senyor de totes les creatures! Yo só aquella ciutat desanconsolada de la qual *Ysaïes profeta dix: 'Civitas sancta facta est deserta'*. Mirau-me vallejada, circuhida y asetjada de innumerables mals, dolors y congoxes per ocasió de les penes que en vós aparellades contemple. (71v)

Oyda respuesta tan maravillosa
comiença a cantar aquel Simeón:
"Recebimos Señor, con mucha razón,
tu misericordia que es muy abundosa
en medio del templo por muy sancta cosa".
Después de acabadas aquestas razones
tornole su hijo sin más dilaciones [...] (67r)

Hoida tan gloriosa resposta, lo gran procurador del món, sent Simeon, cantà en presona de tota natura humana: 'Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.', y, acabades tan sanctes paraules, li tornà lo seu unigènit fill [...] (45v)

En d'altres ocasions elimina algunes comparacions de Maria amb passatges del Vell Testament; o bé, de les diferents comparacions amb què Peres enriqueix el text, en deixa només alguna, simplificant així el caràcter teològic de l'obra:

Lumbre baxó de los cielos entera
 para alumbrar las oscuras tiniebras
 de los peccados con todas sus quiebras.
 En aquel día que vino la espera
 que hasta entonces se avía tardado
 pues contra Adam estava indignado
 el hijo de Dios que agora viniera.
 El mismo día la Virgen esposa
 fue hecha de Dios eterno que es padre,
 del hijo sagrado paresce ser madre,
 señora del mundo la más gloriosa,
 reyna del cielo que soys piadosa,
 madre de todos los más escogidos,
 remedio y socorro de los afligidos,
 de todas las cosas la más valerosa. (46v-47r)

En aquell alegre dia devallà dels alts cels la lum verdadera per a illuminar les enfosquides tenebres de nostres peccats y vicis. Aquell gloriós dia fon principi e fonament de tot lo bé nostre, car fins en aquella hora, per la gran inobediència de Adam, nostre primer pare, era stat indignat nostre senyor Déu contra l'umanal linatge. *En aquell gloriós dia foren celebrades alegres núpcies en lo tàlem del verge ventre, les quals foren figurades (Exodi II): que un home de la casa de Levi pres per muller una dona del seu linatge, la qual concebé e parí hun fill de elegant y bella forma; mirant lo pare la gran bellea del fill lo tingué amagat per temps de tres mesos, mas com més avant amagar nol pogués, posà l'infant en un vexell de vimens untat de bitum. Axí Déu lo pare, qui de la sua natura engendrà lo fill Déu, ab si egual y coetern, mirant de aquell la inefable bellea, que era spill sens màcula e resplandor de la lum eterna, lo tingué amagat tres mesos que són tres temps: lo primer temps, de Adam fins a Abram; lo segon, de Abram fins a Moysés; lo tercer, de Moysés fins a l'adveniment de Jesucrist, que fon temps acceptable y de gràcia, en lo qual més avant nol pogué tenir amagat perquè los sancts pares, desijosos de atényer libertat, ab affectat voler lo desijaven veure, dient (Psalmo LXXVIII): 'Ostende nobis Domine faciem tuam et salvi erimus'. Lavors, lo celestial pare elegí lo veixell que és la sacratíssima verge Maria, e untada de bitum de caritat posà dins ella lo seu gloriós fill, Déu Jesús salvador nostre.* En aquell beneyt dia fon feta la gloriosa verge Maria esposa de Déu lo pare, mare del Fill, sacrari e temple de l'Sperit Sanct, senyora del món, reyna dels cels, mare de tots los elets y general tesorera dels richs tresors de la Trinitat sancta. [...] (24v-25r)

Pel que fa als afegits més significatius, observem com Trasmiera inclou un breu títol que precedeix cada grup de cobles i que n'introdueix el contingut: "Figura"; "Aplica", "Prosigue", "Declara", "Torna a la obra". Així mateix, en algunes ocasions al llarg de la narració, hi fa aparèixer la veu de l'autor/narrador, mecanisme completament absent en el text valencià:

[...] así nos a hecho la virgen María
según lo declaro tornando a mi testo (25r)

Con estas palabras la Virgen prudente
evangelista se hizo a mi ver [...] (48v)

Només en alguns episodis afegeix algunes argumentacions que no apareixen en l'obra de Peres i que indiquen o bé que l'autor castellà tinguera coneixements sobre la matèria, o bé que fera servir alguna altra obra com a font. Es tracta de petits afegits puntuals sobre qüestions doctrinals i teològiques. Per exemple, en el primer capítol, que versa sobre la Inmaculada Concepció, inclou algunes consideracions que refermen la creença en el dogma i que es van promulgar en el Concili de Basilea: "Prueba con el Concilio Basiliense, sesione trigésima sesta [...]" (19r), o bé aporta les opinions d'altres doctors de l'església no inclosos en Peres: "Prueba con San Enselmo [...]" (18r).

Les addicions, però, són força escasses al llarg del text, i només cal destacar el darrer capítol, «Cómo la gloriosa virgen María subió a los cielos en cuerpo y ánima» (197r), com el capítol que més difereix de l'obra valenciana. Trasmiera, en la narració de l'Assumpció, hi inclou els cànctics que feren cadascun dels ordres angèlics, fragments inexistents en l'obra valenciana.

4. CONCLUSIONS

Hem vist, doncs, com entre les dues obres es pot establir una relació de filiació. *La vida y excelencias de la sacratísima virgen María nuestra señora* és en realitat una traducció versificada de *La vida de la sacratísima verge Maria*, i les modificacions que hi trobem són puntuals i sistemàtiques, sovint resultants del procés de versificació i d'adaptació a un gust estètic diferent que segueix els cànons del prerenaixement castellà. Per tant, malgrat l'exercici literari dut a terme per Francisco de Trasmiera, cal considerar l'obra com una nova traducció del text de Miquel Peres, desconeguda fins a hores d'ara.

Que l'obra de Miquel Peres haja estat versificada gairebé literalment, posa de relleu la coherència estructural i doctrinal de l'obra, modificada per Trasmiera només en escasses ocasions. Així mateix, si bé és cert que moltes de les figures literàries que caracteritzen la prosa del valencià, com ara les figures derivatives, la prosa llatinitzant típicament cinc-centista, i d'altres de caràcter sintàctic, desapareixen en la versificació, moltes altres de caràcter conceptual, com les metàfores i les al·legories, són mantingudes generalment en el text castellà, quedant palesa la qualitat literària del text de Peres.

La manca de notícies sobre l'autor castellà ens impossibilita saber com va poder tenir accés a l'obra de Peres: si va conèixer el text català a Castella, si ho féu a partir d'una de les traduccions que s'editaren, o si en va tenir accés a territoris valencians, ja que, en el segle XVI, València havia esdevingut un focus literari important a la Península. Potser, si esbrinàrem dades sobre una possible relació amb Jorge de Montemayor, la

poesia del qual sembla que coneixia prèviament a la publicació, potser podríem obtenir alguna informació sobre la formació o les pràctiques literàries de Trasmiera.

Els afegits de l'obra —tot i que escassos— com la forma mètrica que fa servir, mostren una formació cultural elevada emmarcada en el prerenaixement castellà, com es desprén també de la inclusió de les figures clàssiques en el pròleg. D'altra banda, els afegits de matèria religiosa indiquen alhora una familiaritat de l'autor amb qüestions mariològiques.

Cal concloure, doncs, que la versificació de Trasmiera és una evidència més de l'àmplia difusió de l'obra de Peres i de la notable acceptació de què va gaudir.

BIBLIOGRAFIA

- AVALLE-ARCE, J. B. (ED.), *Jorge de Montemayor; Poesía Completa*. Madrid: Biblioteca Castro 1996.
- ARRONIS I LLOPIS, C., *La vida de sancta Caterina de Sena de Miquel Peres*. Alacant: Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant 2007.
- CÀMARA I SEMPÈRE, H., *La Mare de Déu en el Flos sanctorum romançat (1494)*. Alacant: Universitat d'Alacant 2010.
- ALCOCER MARTÍNEZ, M., *Catálogo razonado de obras impresas en Valladolid, 1481-1800*. Valladolid: Imprenta de la Casa Social Católica, a cargo de Valentín Franco 1926. [Facsimil de 1993, Junta de Castilla y León, Conserjería de Cultura y Turismo.]
- MARSÀ, M., *Materiales para una historia de la imprenta en Valladolid (siglos XVI y XVII)*. León: Universidad de León 2007, 65-66.
- PALAU Y DULCET, A., *Manual del librero hispanoamericano*, vol. XIII. Barcelona: Libreria Palau 1961, 20-24.
- RIBELLES COMÍN, J., *Bibliografía de la Lengua Valenciana*, vol. I. València: Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos 1920, 479-489.